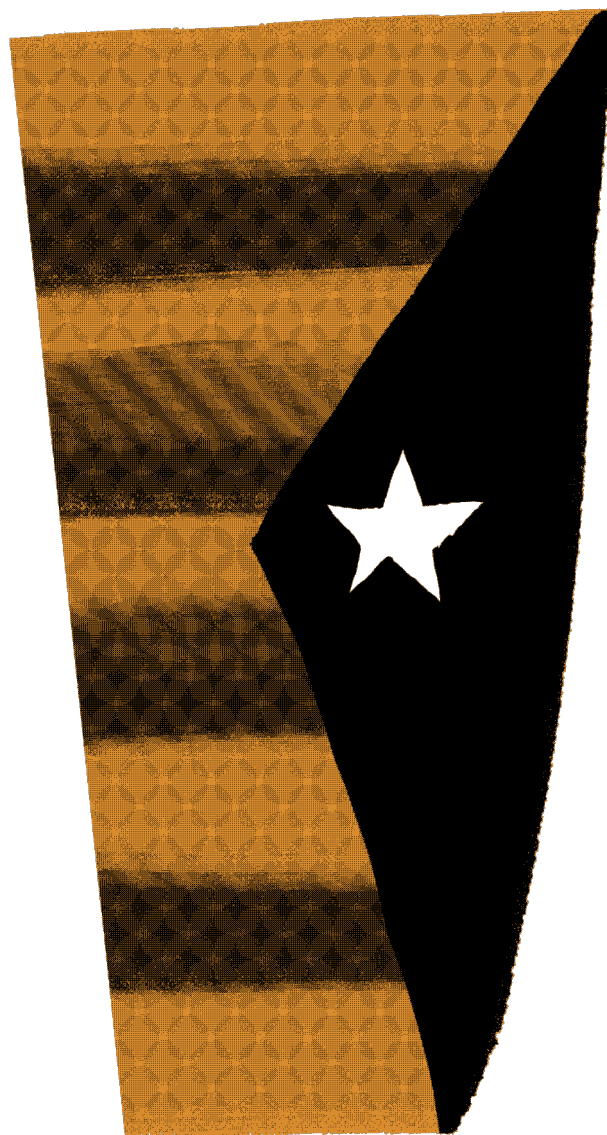

LITERATURA AZ POD PYRENEJEMI

KULTURNÍ ČTRNÁCTIDENÍK
26. 2. 2020 ROČNÍK XVI
ADVOJKA.CZ
CENA 39 Kč

5

KATALÁNSKÁ LITERÁRNÍ PŘÍLOHA

vize moderního muzea podle MoMA
sci-fi román roku 2019
převýchova homosexuálů ve filmu Jayra Bustamanteho
reportáž z české scény dungeon synthu
kauza olomouckého mrakodrapu
polský náhubkový zákon
klimatická krize a obnovování kapitalismu

0.5 >
Ilustrace Martin Kubát, 2020
ISSN 1803-6635
9 771803 663006

Víc než jen psaní

Literatura v katalánštině jako „vůle být“

Antoni Tàpies: Katalánská suita, 1972

Katalánština s téměř deseti miliony mluvčích nepatří mezi nejmenší jazyky, ale kromě malého Andorrského knížectví nemá nikde status oficiálního státního jazyka. Čelí tak silnému tlaku francouzštiny a především španělštiny. I proto se katalánští autoři k českému čtenáři dostanou málokdy.

MICHAL BRABEC

Ačkoli se řada tuzemských čtenářů na toulkách světem literatury seznámila například s Mercè Rodoreda, Salvadorem Espriuem či Jaumem Cabré, obecně katalánská tvorba zůstává pro našince i nadále velkou neznámou. Celkový počet přeložených, potažmo vydaných titulů sice není zanedbatelný – jen za posledních pět let bychom jich napočítali rovných deset –, ale i tak se jedná o příliš malé číslo na to, aby u nás katalánské písemnictví zanechalo nějaký hlubší otisk. To se v poslední době povedlo snad jedině Cabrému, jehož román *Přiznávám, že...* (2011, česky 2015; viz A2 č. 18/2018) patří bezpochyby k tomu nejlepšímu, co se ve světové literatuře za poslední roky urodilo.

Prázdná množina

Nedostatečné renomé katalánské literatury mezi současnými českými čtenáři je dáno hned několika faktory: jednak velmi úzkým okruhem těch, kdo jsou schopni (či ochotni) ji překládat, což se logicky projevuje na počtu i na kvalitě překladů; jednak mnohdy

jen průměrnou literární kvalitou u nás vydávaných titulů (čest výjimkám); a konečně tím, že katalánsky psaná literatura tu (zatím) nemá takový zvuk, aby se jí některé nakladatelství věnovalo systematictěji – její představování probíhá zcela nahodile, přičemž ani zajímavé finanční podpory, poskytované zejména katalánským Institutem Ramona Llulle, nejsou zárukou vydání českého překladu. „Katalánský román? Toho se prodá maximálně pět set výtisků, to nás nezajímá,“ slyšel jsem nejednou.

Ocitáme se tak v učebnicově začarovaném kruhu: katalánskou literaturu, mnohdy umělecky kvalitní a náročnou, nakladatel většinou nechce, takže nedochází ke zvyšování jejího kreditu, protože ji čtenáři nevyhledávají, a pro nakladatele tudíž ve finále není atraktivní ani čtenářsky přístupnější katalánská tvorba. Nelze se tedy divit, že katalánská literatura zůstává v očích českých čtenářů buď jakousi popelkou, nebo jen nicneříkajícím pojmem, prázdnou množinou, kterou navíc ani nedokážou přesně vymezit – leda snad jako podmnožinu literární tvorby Španělska. Málokdo přitom ví, že jde o svěbytnou literaturu s dlouhou a bohatou tradicí, která nejenže se pěstuje i jinde než v Katalánsku, ale dokonce i za hranicemi Španělska, na území hned tří dalších států (celkový počet mluvčích dosahuje deseti milionů, avšak jen pro necelou polovinu z nich je katalánština skutečnou mateřštinou).

Jazyk čtyř zemí

Ve Španělsku je katalánština vedle Katalánska samotného běžným dorozumívacím jazykem i ve Valencijsku či na Baleárských ostrovech, dále pak ve východní části Aragonie (tzv. Franja

de Ponent, jejímž nejznámějším literárním rodákem je Jesús Moncada) a rovněž v El Carxe, malé oblasti autonomního společenství Murcia, avšak tam se počet mluvčích pohybuje jen v řádu stovek.

Mimo Španělsko se katalánsky hovoří na jihu Francie, v departementu Pyrénées-Orientales. Z devadesáti procent se totiž jedná o historická území Katalánska (dnes souhrnně označovaná jako Severní Katalánsko), jimiž španělská monarchie roku 1659 v rámci Pyrenejského míru „zaplatila“ za svou porážku Francii. Přestože v této oblasti katalánština skomírá (alespoň symbolického statusu místního kooficiálního jazyka se dočkala až roku 2007), nepřestala být literárně úrodná – ze současných autorů zmiňme například Joana-Lluise Lluise [viz rozhovor na straně 20 a ukázky v literární příloze] a Joana-Daniela Bezsonoffa.

Další součástí světa katalánsky psané literatury je Andorrské knížectví – jediný stát, kde je katalánština samostatným úředním jazykem. Tvorba andorrské provenience je v poměru k počtu obyvatel (pouze polovina z celkových pětasedmdesáti tisíc obyvatel knížectví jsou Andořané) až neuvěřitelně plodná. Z více než desítky autorů uvedme alespoň dva: Alberta Villaraóa [zastoupeného v literární příloze] a minulý měsíc zesnulého Antoniho Morelle.

Katalánštinu bychom našli i v Itálii, přesněji řečeno na Sardinii, kam ji zanesly výboje Zemí aragonské koruny. Ve městě L'Alguer (italsky Alghero) je tento dějinný odkaz stále patrný, ale skutečné mluvčí aby člověk pohledal. Není proto divu, že tamní katalánsky psaná tvorba je de facto jen folklorní záležitostí omezující se na poezii. Za relevantního představitele současné alguerské prózy lze snad považovat

pouze Antoniho Arcu, nicméně ten na místní varietu katalánštiny zanevřel a poslední roky upřednostňuje psaní v sardštině.

Nepřátelé vnitřní a vnější

Tím narážíme na možná vůbec největší problém katalánského jazyka, potažmo celé katalánsky psané literatury: na všech výše zmíněných územích katalánština sdílí prostor s nejméně jedním dalším jazykem, přičemž ten je vždy většinový – alespoň nějakou ochranu sice poskytuje katalánštině díky svému postavení Andorra, ale i tam se ve veřejném prostoru potýká se silnou konkurencí španělštiny. A právě španělština představuje pro katalánštinu největší nebezpečí: tím, že „požír“ katalánské mluvčí, rozmělnuje potenciální obec čtenářskou i spisovatelskou. Že katalánština dosud nefiguruje na dlouhém seznamu španělštinou vyhladovělých či přímo vyhlazených jazyků, je svým způsobem zázrak. V této souvislosti je třeba připomenout oddanost všech, kdo na svůj jazyk nezačali a i v dobách nejužší represe jej udrželi při životě, a to nejen jako nástroj běžné komunikace, ale i jako prostředek uměleckého vyjádření.

Ve svých snahách neustoupit z těžce uhájených pozic čelí katalánština nejen „nepříteli“ vnějšímu, tedy španělštině, ale i vnitřnímu. Tím jsou projevy lokálního nacionalismu, který (ať již cíleně, či nikoli) oslabuje pozici katalánštiny. Nejpatrnější je to ve Valencijsku, kde se značná část obyvatel vymezuje proti centralistickému pankatalanismu už tím, že variantu katalánštiny, jíž hovoří, označuje jako valencijsčinu, a navíc ji mnozí z nich skutečně považují za samostatný jazyk. O tom, že nejde jen o nějaké popichování, by mohl vyprávět valencijský literát Joan Fuster, jenž se stal trnem v oku tamních antikatalanistů a v letech 1978 a 1981 i terčem dvou pokusů o atentát.

Jazyková jednota je pro katalánštinu zcela zásadní téma, neboť rozdrobení na několik samostatných „jazyků“ by mohlo mít neblahé následky – mementem budiž, jak v tomto ohledu dopadla okcitanština. Snahy Španělska katalánštině snížit počet mluvčích, a tím pádem i prestiž, přitom někdy dosahují absurdních rozměrů. Příkladem je usnesení aragonského parlamentu z roku 2013, jímž byla katalánština užívána na území Aragonie oficiálně překřtěna na „aragonský jazyk vlastní východní oblasti“. Velké vášně tak vyvolává už samotný pojem katalánská literatura, což se v plné nahotě ukázalo roku 2007, kdy bylo katalánské písemnictví čestným hostem frankfurtského knižního veletrhu. Tehdy nejednoho Španěla pobouřilo, že mezi reprezentanty chyběli Katalánci pišící výlučně španělsky, jako například Eduardo Mendoza. Jako by snad byli katalánsky pišící autoři řazeni do výčtu španělských spisovatelů... Nic na tom nemění ani úlitba v podobě loňského udělení Cervantesovy ceny Joanu Margaritovi, jehož dílo [ukázku najdete v literární příloze] je ovšem dvojjazyčné, paralelně utvářené jak v katalánštině, tak ve španělštině.

Rozhodnutí, jakým jazykem mluvit, psát a publikovat, je v dnešním Španělsku našťastí již svobodnou volbou každého (bilingvního) jednotlivce. Prakticky všichni katalánští autoři by mohli tvořit pouze ve španělštině (případně francouzštině či italštině), ale místo světového jazyka upřednostnili katalánštinu. Touto volbou se přihlásili nejen k odkazu svých předchůdců, ale i k určitým hodnotám, postojům a přesvědčením. Psát katalánsky není samozřejmostí, nýbrž vyjádřením „vůle být“, která je dle historika Jaumeho Vicensa i Vivese nejbytošnějším projevem katalánství. Katalánská literatura je pro ně zkrátka – budeme-li parafrázovat motto klubu FC Barcelona – něco víc než jen psaní.

Autor je katalanista.

POZOR NA JAZYK!

Katalánskou literárni prílohu zahajujeme úryvky ze dvou knih francouzského rodáka Joana-Lluíse Lluíse, s nímž si můžete na straně 21 přečíst rozhovor. První próza se vrací do doby těsně po skončení španělské občanské války, druhá zahrnuje vzpomínky na školní „vymývání mozků“, kdy učitelé přísně trestali jakékoliv použití jiného jazyka než francouzštiny.

ZABIL JSEM GENERÁLA FRANCA

JOAN-LLUÍS LLUÍS

12. června 1940

ODE DNEŠKA BUDU NĚKÝM JINÝM

Tělo se rozpomíná rychleji než mysl. Proto mám mrazení v zádech a žaludek se mi stahuje o vteřinu dříve, než si vlastně uvědomím, že to sotva slyšitelné, ještě vzdálené hučení brzy přejde v ohlušující burácení a smrtonosný rachot. A mé tělo, které se rozpomíná rychleji než má mysl, si žádá, abych zmizel. Ale nevím, jak ho jen poslechnout, když nemám kam. Můžu leda tak zvednout hlavu a po nebeském světě, který nás obemývá, zapátrat očima.

Nejsem schopen určit model přibližujících se letadel, ale vím, že jsou to tatáž, která bombardovala Barcelonu. Hluk motorů je sice překryt větrem vanoucím od moře, ale teď už není nikoho, kdo by neviděl, jak svým hřbetem drbou temná mračna na břiše a vrhají se na nás. Franco nás nebyvale poctil příkazem, aby se pět z prvních letounů, které se dostanou přes francouzskou hranici, odchýlilo z trasy a zabilo nás. Zvláštní, podivné. Jako bychom tu všichni, vsazení do pustiny pláže mezi ostnatý drát a moře a odsouzení k beznaději, nebyli už tak dost mrtví.

Za několik let budou historici názoru, že s Francem to začalo jít z kopce ode dne, kdy se na Hitlerův nátlak rozhodl vyhlásit Francii a Velké Británii válku, to jest 11. června 1940; den poté, kdy totéž udělal Mussolini, když už nebylo pochyb, že Hitler má válku vyhranou a půl Evropy v kapse. Ve skutečnosti si

badatelům troufám krajně oponovat a tvrdit, že začátek Francova konce nastal, když mě jeho letadla na pláži u Argelès-sur-Mer – v někdejším katalánském, krásném a neradostném kraji Rosselló – bombardovala a ostřelovala z kulometů, přičemž se dopustila té chyby, že ze mě neudělala řešeto.

Z pěti letadel, která nad námi přelétají, vypouští každé pouze jednu bombu, a to proto, abychom pochopili, že námi pohrdají. Všech pět bomb vybuchuje dostatečně daleko od dřevěné boudy, za níž jsem se ukryl, ale nikdy předtím jsem exploze neslyšel z takové blízkosti a mohu jen konstatovat, že rámus do mě vstoupil tak, až se zdá, že chce vyplnit každíčký prostor mého těla a dokonce z něj snad ještě vypudit mé nejniternější orgány. Letadla se navíc takřka vzápětí vrací a přelétávají přes nás ještě dvakrát. Klesají, klesají a přitom do nás pálí z kulometů, a to proto, abychom pochopili, že nás nenávidí. Když se přes nás přeženou naposled, zamíří vzhůru k nebi a pokračují dál na severovýchod s cílem rozbombardovat Perpignan a přinést Francovi další vítězství. Ale bezprostřední poslání těchto letounů, dle pozdějších znalců pěti savoii poslední generace, které frankistickému vojsku daroval Mussolini, nikoho z nás přeživších nezajímá.

Mě dokonce v první chvíli vůbec nezajímá vlastně ani to, jestli jsem živý, nebo mrtvý. Jenom se snažím, aby ve mně přestala znít ozvěna výbuchů a rachotu kulometné palby, aby se mé vnitřnosti vrátily k rutinní činnosti, aby nás opět pohltila monotónnost vln, nejapně řvoucích, neposedných a kálějících ptáků a ševelení desetitisíců vězněných úst, která mluví naprázdno. Desetitisíců úst vytvářejících všední lomoz těchto měsíců, během nichž je snad každý okamžik odporným, otravným nicneděláním.

Pomalu vystrkuji hlavu, napřimuji se, vyplivuji písek, který jsem přežvykoval, když jsem

schoulený čekal, až mě škrtnou ze seznamu polomrtvých uprchlíků tohoto tábora. Nadechnu se, protírám si oči, osahávám se, dívám se na ruce. Celý se třesu. Vyplivuji další písek.

Zatím ještě nevím, že tohoto červnového dne jsem se pod tou sprškou železa znovu narodil, zatím ještě netuším, že už nikdy nebudu stejný. A právě proto, že ode dneška budu někým jiným, bych měl hned na počátku tohoto vyprávění nejprve vyložit, kým jsem byl předtím, než se mě těch pět Francem vyslaných letadel pokusilo zabít.

Vrátím se tedy o několik let zpátky, teprve pak znovu stanu na této exulantské pláži, kde je to samý oheň, dým, nářky a jedno rozervané tělo na druhém.

Tato cesta proti času nebude nijak dlouhá, pokusím se během ní vyložit pouze to, co mi připadá nezbytné pro alespoň základní pochopení toho, kdo jsem a co jsem udělal. A pak, až mě nit příběhu zavede zpět na tuto pláž, budu pokračovat tím, co mě přivedlo k myšlence, že stojí za to odvyprávět určité epizody mého života, díky nimž bude pochopitelnější, že generála Franca jsem zabil právě já.

KRATÍČKÉ, ALE NEZBYTNÉ POJEDNÁNÍ
O PRVNÍCH TŘIADVACETI LETECH ŽIVOTA
AGUSTÍHO VALAMATA, VYPRÁVĚČE

VYDRŽET V KLIDU BYLA TA
NEJJEDNODUŠŠÍ VĚC NA SVĚTĚ

Matka přede mnou drží zrcátko, své příruční zrcátko s postříbřeným okrajem a se třemi falešnými rubíny vsazenými do rukojeti, zatímco mi něčí ruce, pravděpodobně ruce zdravotní sestry, sundávají obvaz omotaný kolem hlavy. A tehdy vidím, že mi chybí pravé oko. Taková je má nejstarší vzpomínka. Když o tom tak přemýšlím, připadá mi,

že při pohledu do zrcadla jsem se rozhodl, že nic z toho, co se mi stalo předtím, nestojí za uchovávání v paměti, a tím jsem z doby, kdy jsem měl dvě zdravé oči, všechno zapomněl – dokonce i okamžik, kdy jsem o to jedno přišel. Z celé události si pamatuji pouze to, co mi o ní pověděli rodiče a svědci.

Bylo mi pět a hrál jsem si venku na chodníku, když v ulici dostal smyk nákladák převážející kovový šrot a zastavil se až o zeď, jen pár metrů ode mě.

S pokleslými rameny jsem tam – řekli by ti, kdo to viděli – zůstal stát jako přibitý, a přitom jsem se díval, jak nákladák sjíždí z cesty a směřuje do zdi. Po nárazu vyletěl z těla toho tlustokožce kousek šrotu, který mě zasáhl do oka a roztrástil mi jej. Častokrát jsem si zkoušel vzpomenout, jestli mé oko při roztráštění udělalo nějaký zvuk, pokouším se vybavit si, jakou bolest jsem ucítil, jaký byl můj první dojem, když jsem v pravé oční dutině zaznamenal tmavé prázdno. Ale jak už jsem řekl,

Mou vinu vůbec nijak nezakrývala skutečnost, že od toho dne se mnou matka jednala, jako bych byl tím nejkřehčím v jejím světě, jakým si dekoracním předmětem, z něhož je třeba setřít každý den prach, a přitom se ho téměř nedotknout. A ani to, že během prvních dní při pohledu na mě často plakala a otci šeptala, jak jen to udělají, jak to jenom udělají, a že už mě nikdy víckrát nenechá nikde samotného. V takových chvílích otec obvykle ztěžka vydechl a zadíval se stranou, aby nemusel odpovědět. Jindy se zase zvedl a otočen zády ke mně pravil zastřeným hlasem, že jde zpátky do dílny dokončit nějakou práci.

Otec byl obuvník, matka žena obuvníka. A já, Agustí Vilamat i Prunell, jsem byl třetím ze čtyř synů a dvou dcer – šesti obyčejných, neposedných dětí, které si spolu hrály a navzájem se do sebe pouštěly, ale do mě kvůli mému skleněnému oku méně.

Pro oko jsme jeli až do Barcelony. Nevím, kolik stálo, ale určitě bylo drahé, když rodiče

mojí vinou celé pokazil. Nakonec mi pomohl slézt z křesla a rodičům řekl, že se můžeme jít na třicet minut projít, abychom nechali barvu zaschnout a dopřáli mým nohám trochu pohybu. Cítil jsem, jak ve mně chuť čokolády zahání strach z toho, že si mám od toho pána brzy nechat do prázdné očnice vložit syntetickou náhradu.

Po tři roky mi matka každý den oko vyndávala a nasazovala; a každý den ho čistila mýdlem a osušovala hedvábným kapesníčkem, aby jej nepoškrábala. Když mi bylo devět, udělila mi právo, abych to, než zalehnu do postele, dělal sám, ale vždy před ní. A v deseti letech jsem už nepotřeboval, aby na mě někdo dohlížel. Avšak tehdejší umělé oči mívaly krátkou životnost, nanejvýš dva roky, takže jako desetiletý jsem si čerstvě nasazoval již třetí oční protézu v pořadí. Neboli sotva mi rodiče koupili nové oko, už aby začali šetřit na další. A tak jsem musel vzít na vědomí, že vedle toho, že jsem neposlušný, jsem i tím, kdo rodinu přivádí na mizinu.

MÉ ROZPRAVY SE PSEM O FRANCII A FRANCOUZÍCH

JOAN-LLUÍS LLUÍS

Jak už jsem řekl, hlavní úlohou tohoto školského systému, vytvořeného za Třetí republiky Julesem Ferrym, bylo vychovat vlastence, budoucí vojáky Národa pro velký plán Republiky: znovu získat „ztracené provincie“ Alsasko a Lotrinsko. A také co možná nejrychleji zlikvidovat jazyky, které byly na obtíž. Učitelé tudíž měli nepříliš chvályhodnou odpovědnost postarat se o kolektivní vymytí mozků. Činili tak energicky a s nadšením. Jednou z jejich povinností bylo prosazení francouzštiny coby jediného jazyka na školách, a to nejen během vyučování, což už byla samozřejmost, ale také ve škole jako takové, ve smyslu prostoru a místa. Do učeben a na školní dvůr patřila pouze a jenom francouzština. Je známo, že na mnoha školách sloužily stěny k připomínání hygienických zásad Republiky: „Budte čistí“ či „Neplivejte“ vedle nápisu „Mluvte francouzsky“. Když žák procházel branou školy, musel si začít dávat pozor na jazyk, a to doslova. Pokud se neuhlídal, mohl ho to přijít draho. Tresty a pohlavky, facky, dlobouance, políčky, záhlavce, lískance, pohubky, lepance, výprasky (ať už přes kalhoty nebo na holou), stípání do tváří, tahání za vlasy, švihání přes prsty. To vše ve školství, v němž bylo užívání tělesných trestů od samého počátku zakázáno...

Já sám, pokud mi dovolíš malou vsuvku, učitelům, kteří mě tloukli – i když to nebylo kvůli otázce jazyka –, to bití nikdy nezapomenu, protože jednak na to neměli právo a jednak tlouct dítě je hanebný projev zbabělosti a nedostatku pedagogické uvědomělosti. Jistě, nedělali to všichni a nedělo se tak každý den. Mluví o době na přelomu šedesátých a sedmdesátých let, kdy bylo bití už přes osmdesát let zakázané, a dá se říct, že jen o deset či dvacet let později tělesné tresty vymizely takřka všeobecně. Pro miliony a miliony kluků a holek, generaci za generací, byla škola v „zemi lidských práv“ také jednou velkou várnici strachu...

A právě tento strach učitelé využívali, aby dosáhli vymýcení nečistých jazyků ze škol. Strach, ponižování a zostuzování – to vše proti dětem, jejichž jediným proviněním bylo, že mluvily jazykem svých rodičů a své země. Nejpůsobivější a na území Republiky lidských práv celoplošně užívanou metodou bylo předávání Symbolu hanby, pokud ho tak s tvým svolením mohu nazývat. Ten se v průběhu doby proměňoval a lišil se i místo od místa: mohl to být kus dřeva, pás kůže, kámen, kůzlečí kost či cokoli, co se učitelé pro daný účel hodilo. Bylo to jednoduché a účinné. Bylo to sadistické. Učitel tu věc dal prvnímu dítěti, které promluvílo katalánsky. Stačilo jediné slůvko. Tento předmět tedy symbolizoval zavrhaný jazyk a hanbu spojenou s jeho užitím, přičemž

to znamenalo, že školák bude na konci dne potrestán. Trest vymýšlel učitel, který, jak už jsi jistě pochopil, měl téměř stejnou moc jako kapitán na lodi a po prezidentu Republiky byl naprostým pánem učebny.

Žák měl však možnost, rovněž prostou a sadistickou, se předmětu i příslibu trestu zbavit: přenechat Symbol hanby, a tím pádem i trest kterémukoli jinému školákovi, jemuž z pusy rovněž vyklouzne katalánské slůvko. Ten pochopitelně nemohl předmět nepřijmout a vyvléknout se mohl pouze tím, že ho zase předá někomu dalšímu. A takhle pořád dokola, až na konci dne dítě, které jako poslední zhřešilo proti jazyku, dostalo trest. Byl to velmi účinný způsob, to ti povím, neboť žáky podněcoval k tomu, aby drželi jazyk na uzdě, a zároveň stavěl udavačství na roven občanské ctnosti. Když děti opouštěly školu, měly už od jednotlivých učitelů vštípenou nutnost mluvit výhradně francouzsky a v duši si odnášely nesmazatelnou hrůzu, které se nikdy úplně nezbavily: mluvit katalánsky bylo provinění, a to provinění bez možnosti prominutí. Používání katalánštiny bylo spojeno s děsem prožívaným ráno co ráno po dobu několika let.

Jistě, tato metoda je mrzká tím, že institucionalizuje udavačství a strach, a mezi učiteli mohli být i tací, kteří ji odmítali. Ti pak žáky mluvící katalánsky trestali bez zmíněných perverzností, za něž by se nemusel stydět ani Stephen King. Ještě dnes starší ročníky vzpomínají, často s mrazením v zádech, jak pouhopouhý katalánský obrat ve slohových cvičeních automaticky znamenal špatnou známku a jak katalanismus v odpovědi učitelů mohl přivodit některý z běžně užívaných trestů. Můžu ti převyprávět mnohokrát omletou historku ze čtyřicátých let, kdy jeden chlapec ve větě „Mám na tváři akné“ použil pod vlivem katalánského *gra* výraz *graine*, semeno. Naprosto běžný případ pofrancouzštování katalánských slovíček. Dostal facku a doma pak večer dvěstěkrát opisoval správné znění... A nemysli si, učitelé na žáky dohlíželi i v ulicích, mimo hranice své pravomoci. Před několika měsíci mi na venkově jedna asi šedesátiletá paní vyprávěla, jak si, když byla malá, jejich učitel při procházkách poznamenával jména dětí, které slyšel mluvit katalánsky, aby je pak mohl druhý den potrestat. Na jazyk si zkrátka bylo třeba dávat pozor; a to vždy a pořád.

Postupně však tresty přestávaly být nutné, protože každá generace, jak jsem ti už říkal, uměla jazyk méně než ta předchozí, a tak učitele tolik nepopuzovala. Já osobně si ze školy ve Voló, kam jsem chodil jako malý capart, nepamatuji, že by byl nějaký žák potrestán za promluvy v katalánštině nebo za zjevný katalanismus. Na přelomu šedesátých a sedmdesátých let už totiž katalanismy zaznívaly tak vzácně, že tomu učitelé nejspíš ani nevěnovali pozornost, a z kdysi smrtelného hříchu se stal pouhý prohřešek. Předchozí kantoři slavně se svou civilizační misí úspěch a neudivuje mě, že ještě dnes tolik politiků ona opěvovaná léta francouzského školství mytizuje, jako by to byly ty nejslavnější časy. A tak když je slyším mluvit o „bezplatném, světském a všeobecném“ školním vzdělávání, je mi na zvracení, protože pro nás a pro spoustu dalších nebylo francouzské školství nikdy zadarmo, právě naopak. Právo získat vzdělání nás vyšlo pěkně draho, zaplatili jsme jazykem, který jsme museli zahodit do koše.

Z katalánských originálů **Jo soc aquell que va matar Franco** (Proa, Barcelona 2018) a **Conversa amb el meu gos sobre França i els francesos** (La Magrana, Barcelona 2002) přeložil **Michal Brabec**.

Otištěno se svolením autora, nakladatelství Proa a agentury Asterisc Agents.

Joan-Lluís Lluís (nar. 1963) je katalánský spisovatel pocházející z Perpignanu. Napsal desítku románů a literární pamflet *Conversa amb el meu gos sobre França i els francesos* (Mé rozpravy se psem o Francii a Francouzích, 2002), v němž čtenářům přibližuje odvrácenou tvář Francie. Jeho poslední román *Jo soc aquell que va matar Franco* (Zabil jsem generála Franca, 2018) získal Premi Sant Jordi 2018, jedno z nejprestižnějších ocenění katalánské literatury.

ze svého života si nepamatuji nic, co předcházelo výjevu se zrcadlem v matčině ruce při odmotávání obvazu.

O oko jsem přišel jednoho zářijového rána roku 1921 na ulici Mare de Déu del Claustre v Solsoně. V tu hodinu bych byl jinak doma, ale matka tehdy naléhala, abych s ní šel koupit chléb. V pekařství byla fronta, a tak mi jako vždy v takových případech dala svolení, abych na ni počkal venku, zády ke zdi a s pohledem co chvíli vzhlížejícím k nebi. Matka věděla, že se nemusí znepokojoovat, že mě najde přesně tam, kam mě postaví: nenapadlo by mě vzdálit se z místa, aniž by mi to nakázala, což činila hlasem, který chtěl budit spíše zdání pobídky než rozkazu. V těch letech jsem byl pouze jakýmsi pokorným, tvárným odleskem své matky a ke štěstí mi stačilo dělat, co mi řekla. A ani hnout, říkávala mi často doma nebo v obchodech, aby se mnou měla snazší porřízení.

Nicméně bylo by nepřesné tvrdit, že když se přihnál nákladák, tak jsem se nepohnul. Nepřesné, a tudíž lživé a pokrytecké. Matku jsem neuposlechl. Když se zjevil, když vyjel ze silnice a řítil se proti domovní zdi, nechtě jsem se od omítky odlepil a reflexivně, napůl ze strachu, napůl ze zvědavosti, jsem se přitočil k tomu burácejícímu železnému monSTRU, abych ho lépe viděl. Vinu za to, že mi malý kousek železa vletěl do oka, tedy nesu já; pouze a jenom já. Kdybych poslechl matku, když mi řekla „a ani hnout“, kdybych se vůbec nepohnul, železo by mě o několik málo centimetrů minulo a skončilo by ve fasádě pekařství. A tak jsem v pěti letech zjistil, že nejsem ten hodný, vzorný syn, jak jsem si do té doby myslel. Neuposlechl jsem a za tuto neposlušnost mě neprodleně stihl trest. Bylo zjevné, že s nezbednými dětmi, nedbajícími rodičovských pokynů, nemá Bůh žádné slitování.

čekali skoro rok, než mi ho darovali. Vybavuji si slunný podzimní den, cestu povozem až do Manresy, a pak prvně vlakem. Chtěl jsem sedět u okénka, ale při každé příliš kroucené zatáčce mě ochromoval strach a matka mě brzy přiměla, abych si přesedl do uličky, kde jsem mohl budit dojem, že si neuvědomuji, že se po zřícení na dno strže roztrhám. Při výstupu na barcelonském nádraží mi to v nohách stále skřípělo a tramvaj mi oproti vlaku připadala jako polštářek plný pohodlí a bezpečí. Pozorování nesčíslného množství aut a nákladáků i zuřivě převysokých budov bylo mnohem víc vzrušující než sledování pořád dokola se opakující krajiny polí, statků a stád.

Oční lékař si mě posadil k oknu, aby na mě dopadalo přirozené světlo, a milým hlasem mi sdělil, že pokud prokážu dostatek trpělivosti a vydržím hezky v klidu, dostanu čokoládovou figurku. Nikdy jsem neviděl čokoládu ve tvaru figurky, ale připadalo mi, že si ji nezasloužím: vždyť vydržet v klidu byla ta nejjednodušší věc na světě. A pak, kdo by tak asi chtěl něco dávat takovému neposlušnému klukovi, jako jsem já? Ten pán jistě neznal důvody mého znetvoření. Ale nevypadal, že by je chtěl znát. Usadil se k mému zdravému oku, u sebe barvy, štětce a vypouklé sklíčko. Kdepak, skleněná oka nejsou kulíčky, jsou to duté polokoule. A také nejsou tak docela ze skla, nýbrž z velmi zvláštního materiálu dováženého z Německa, pružnějšího a měkčího než běžné sklo.

Během téměř hodiny maloval na vypouklé sklíčko oko podobné tomu mému. Čas od času práci přerušil a s velmi vážným výrazem přiložil umělé oko k mému pravému, aby si překontroloval jejich podobnost. Na několik vteřin znehybněl, usmíval se a šveholil „čokoládová figurka... čokoládová figurka...“. Neodvažoval jsem se mu úsměv opětovat, měl jsem strach se pohnout, tolik jsem se bál, že by to

TŘIKRÁT ANDORRA

Katalánština je spjata i s knížectvím Andorra, kde slouží jako úřední jazyk. V následujících ukázkách z próz tří andorrských autorů se dočtete o zážitcích z dětství, přenášení myslí zemřelých lidí do virtuálního počítačového prostředí nebo o obsesi argentinským spisovatelem Juliem Cortázarem.

POŽÁR

ALBERT VILLARÓ

Vzpomínám si na to velmi dobře. Spoustu drobností mám pořád v živé paměti. Nebo alespoň tolik, aby se z nich v průběhu let, jejich opakovaným vyvoláváním a vybavováním, vytvořil jeden z těch velkých okamžiků dětství, po nichž se pak člověku často krát dere na jazyk: „Já byl u toho, měl jsem štěstí, že jsem to mohl vidět.“ Bylo mi osm a půl. Psala se noc z osmého na devátého září roku devatenáct set sedmdesát dva. Tak jako pokaždé, když se nad ránem rozdrní telefon, i tehdy v jeho vyzvánění rezonovala úzkost, naléhavost. Děje se něco, co by nemělo. Základní úzkost, to první, co člověka hned napadne: někdo zemřel. Možná jsem byl ještě příliš malý, abych si to takhle spojil, ale strach druhých je znát, je cítit, lepší se na stěny a jako mlžný opar proniká pode dveřmi a vyplní celý prostor. Při třetím nebo čtvrtém vyzvánění můj otec vstal a naboso běžel chodbou ke vstupním dveřím, kde jsme měli na stěně zavěšený telefon.

„To přece... To snad ne.“

Po těchto slovech se na hodnou chvíli odmlčel. Matka vstala z postele krátce po něm. Její kroky jsem neslyšel. Při vyvolávání této vzpomínky si ji představuji ve dveřích ložnice, jak v županu přehozeném přes ramena čeká a čeká, ruce složené na hrudi, srdce jí tluče a na rtech má několik němých otázek, které nečekají odpověď: kdo je to, copak chce, co se to vlastně děje?

„Hnedka tam jedu, Marceli. Díky, žes mi dal vědět.“

A zavěsil. Marcel byl vedoucí truhlárny, nikdo z rodiny, ale skoro do ní patřil. Dokud otec matce nesdělil, kvůli čemu jim volal, bylo to, jako by telefon vyzváněl dál. Vtom se do ticha noci rozezněl chodbou jeho hluboký hlas.

„Hoří meritxellský kostel. Prý už dvě tři hodiny.“

„Prokristapána. Prokristapána.“

Otec se chvatně oblékl. Slyšel jsem ho ze své postele. Moje malá sestřička, teprve jedno-roční, začala cosi žvatlat. Můj bratr, kterému tehdy byly tři, spal dole na palandě jako špa-lek, zcela vzdálen odehrávající se pohromě. Já jsem se neodvažoval pohnout. Oči jsem měl zavřené, jako bych tím snad mohl zařídit, aby se všechno vrátilo do normálu. Když došel ke vchodovým dveřím, na chvíličku zaváhal. Vrátil se a vešel k nám do pokoje. Lehce se mnou zatřásl.

„Andreue, honem, vstávej. No tak, chlapče.“ Matka byla proti.

„Nech ho. Vždyť je to ještě malý kluk. Nech ho spát. To není nic pro něj. Ty máš ale nápady.“

„Chci, aby to viděl. Pojď, Andreue. Pospěš si, jedeme se podívat na požár. Kostel Panny Marie Meritxellské je v plamenech.“

Otec mi pomohl se obléknout. Seběhli jsme po schodech a vyšli na ulici. Auto stálo na parkovišti u domu. Byl to šedý citroën 2CV, zvaný kachna, dodávka z truhlárny. Skoro pokaždé jsem jezdíval vzadu, usazen na bedně s nářadím, kde se na mě vždycky nachytaly piliny a hobliny.

Zakrátko jsme byli na místě. Během cesty trvající celou čtvrt hodinku nás předjela další tři nebo čtyři auta, která také stoupala ke kostelu. Už dlouho dopředu bylo zjevné, že tam zuří požár: hory osvětlovala červená záře. Pamatuju si, že jsem myslel na peklo,

nedávné, nové peklo katecheze: ten rok jsem byl u prvního přijímání.

Otec zastavil o pořádný kus níž, u přístupu z jedné louky, aby s autem nahoře nepřeká-žel. Ale i z místa, kde zaparkoval, byl slyšet hukot požáru: kvílení, zlostné supění plame-nů, skřípění hroutících se trámů. Takřka vzá-pětí se k nám připojil Marcel, který přijel ze Sant Julià na motorce. Měl jsem ho rád: z odřezků dřeva mi dělával hračky a tenkrát v noci, sotva mě spatřil, už si mě bral na ramena, aby mě ušetřil výšlapu k úpatí meri-txellské svatyně.

Hasiči nezmohli nic. Měli tam celý vozový park čítající dvě hasičská auta: jeden sta-rý – takřka muzejní kousek – a jeden novější vůz, který si právě odbyval premiéru. Vodou z hadic se mohli leda pokoušet, aby oheň nepřeskočil na poustevnu. Neúspěšně. Stře-cha z břidlicových tašek se už před nějakou dobou propadla dovnitř. Kdosi nám vysvětlil, že před chvílí navrtali jednu stěnu, aby ji dostali k zemi dříve, než někdo přijde k úrazu. Z útrob kostela vylézaly čas od času ohrom-né ohnivé jazyky a na nás se snášel dešť jisker.

Žár vytvářel cosi jako bezpečnostní zónu. Pamatuju si, že jsem měl rozpálené tvá-ře a studená, promrzlá záda. Pán v černém obleku a kravatě stojící vedle nás vše natáčel na takovou malou kamerku, skoro až hrač-ku, kterou si tiskl k tváři. Další dva tři lidé požár fotografovali. Farář z Canilla, oči zavře-né a ruce sepnuté jakoby v marné modlitbě, stál v první řadě, obklopen skupinkou žen, které se předháněly v projevech zármutku.

Poustevníka jsem tam neviděl. Anebo jsem si ho jen nevšiml.

„Hele, Andreue, podívej. Pan syndik.“

Všichni se rozestoupili, aby předsedu par-lamentu nechali projít. Doprovázela ho dvo-jice mužů a policejní velitel, který byl v uni-formě a s mým otcem se pozdravil krátkým stiskem ruky. Syndik nevěřičně kroutil hlavou. Nezmohl se na slovo. Policejní velitel ho bral za paži a cosi mu špital do ucha. Vzápětí ho odvedli stranou, bylo to nad jeho síly.

S postupujícím rozedníváním plameny uvol-nily cestu masnému, černému kouři. Otec se rozhodl vrátit domů, když si hasiči začali sklí-zet náčiní; na místě nechali jen dvojici mužů, aby smáčeli rozvaliny, snad proto, aby to vypadalo, že se dělá něco užitečného, a aby se neřeklo, že si tam neodvedli své. Já bych tam klidně ještě chvíli zůstal: byl jsem rozpolcený mezi vzrušením, které vyvolávala ta jedinečná podívaná, a neodolatelnou touhou usnout. Jen-že otec musel do práce. Že prý se musí pustit do výroby dvou nových lavic pro kostel, kte-ré si u nich ještě před požárem objednal kněz. I kdyby už je nebylo kam dát, chtěl je udělat.

Na zpáteční cestě domů jsem si všiml, že mám hlavu plnou popela, obličej od mouru a že mi oblečení smrdí kouřem. Ani nevím proč, ale měl jsem strach, že nám ma-tka vyhubuje. Neočekávala nás. Byla u sebe v pokoji, zcela jistě vzhůru. Teprve ve chvíli, kdy mě otec uložil zpátky do postele, jsem zpozoroval, že se při pohledu na tu zkázu neubráníl slzám: na tvářích umouněných od sazí se mu skvěly dvě svislé brázdy.

KRIZE MARKŮ 2054

TERESA COLOM

TERESA COLOM

Po úplně prvních verzích pokračujících životů už nebylo ani památky. Všechny mívaly jméno a příjmení, ale během krize, která s každým takovým životem nakonec skoncovala, se pro ně jak ve sdělovacích prostředcích, tak ve vědecké obci vžilo druhové označení Markové: to po Marku Upholdovi, první z počáteční série věčných myslí, která se zbláznila.

Mark Uphold byl milionář, ostatně jako všichni, kteří uzavřeli smlouvu na postoupení své myslí počítači během první fáze prodeje, kdy tuto službu nabízela společnost Lotus Corp., vlastníci příslušný patent. První smlouvy byly podepsány roku 2052 a částky požadované za proces neuroimplantace a údržbu systému se pohybovaly ve stratosférických výšinách. Lotus Corp. použila klasickou strategii odtučnění, jako když z velkého hrnce mléka stáhnete vrstvu smetany usazenou na povrchu. Tou smetanou byli Markové, klienti, kteří byli ochotni zaplatit horentní sumy, aby mohli exkluzivní možnosti využít mezi prvními, přičemž tato hutná, krémovitá vrstva představovala pro společnost tučné zisky, i když plynuly jen z několika málo zákazníků. Však ono nakonec dojde i na ten obrovský hrnec mléka, až se služba pozvolna zpřístupní za mírnější cenu. Zisky budou rovněž ohromné, jen budou vydělané uzavřením milionů a milionů smluv. Odhady výnosů společnosti Lotus Corp. se zakládaly na rozsáhle testovaných vzorcích spotřebitelského chování, prověřených desítkami let, kdy byly na trh uváděny nové modely televizorů, počítačů, mobilních telefonů, samořizovaných vozidel, aplikací, technologických vychytávek… Jenže Lotus Corp. neprodávala jen tak ledajakou technologii. Nabízela věčný život a očekávala věčný přísun příjmů.

Vedení společnosti předpokládalo, že se jejich finanční divize mocně rozjede, jakmile skončí odtučňovací fáze. Pokud měli lidé při zadlužování na paměti průměrnou délku svého života, co teprve nastane ve chvíli, kdy se doba dožití bude rovnat věčnosti? Obzor se rozšiřoval do nekonečna. Ale mělo vůbec smysl, čisté z finančního hlediska, časové horizonty těch životů prodlužovat? Protože až budou jednou uzavřeny v nějakém informačním systému, jaké další příjmy si vytvoří? Lotus Corp. počítala nejen s tím, že pro usnadnění sjednávání svých služeb nabídne půjčky výměnou za inkasování úroků, které bude klient muset platit až do okamžiku smrti své tělesné schránky, ale zároveň také pracovala na vytvoření komplexního virtuálního prostředí, do něhož by byly postupně zapojovány všechny mozky zesnulých – paralelního, společností ovládaného světa s vlastním ekonomickým systémem.

Ale všechno se zvrtilo dávno předtím, než se finanční divize měla vůbec čas rozběhnout. Mark Uphold – jehož tělo podlehl v sedmašedesáti letech rakovině – se v občasných okamžicích, kdy dosáhl vnitřního klidu, začal už devět měsíců po implantaci dožadovat, aby jeho mysl zničili. Podle podepsané smlouvy mohl Uphold kdykoli po převedení svého mozku do počítače aktivovat klauzuli na odstoupení od sjednaných služeb. Stačilo splňovat dva požadavky: jednak člověk musel mít splaceny veškeré dluhy vůči Lotus Corp. a jednak nesměly být zjištěny pochybnosti ani anomálie, které by vzbuzovaly podezření ohledně jeho neklamně vůle zmizet nadobro. Uphold nastřádal obrovské jmění a společnosti nic nedlužil, ale splnění druhé podmínky se už tak jednoznačné nejevilo.

Při uvádění služby na trh se neustále opakovalo, že myslí vsazené do počítače budou moci své rozhodnutí vzít snadno zpět, ale vedení společnosti mělo jasno v tom, že nedopustí, aby kdokoli z první várky klientů ze smlouvy vycouval. Kdyby k tomu došlo, byla by taková zpráva veřejným míněním vnímána jako nezdar a odsoudila by celý byznys k zániku. Vývoj myslí uzavřených v útrobách Lotus Corp. byl proto bedlivě sledován. Jakýkoli náznak disfunkce byl držen v tajnosti a podroben zkoumání odborníků, kteří takové projevy klientů interně označovali jako „špatné dny“.

Příbuzní a přátelé myslí bez těla za nimi chodili do centrálních prostor na návštěvy, pokud však byl u klienta zjištěn „špatný den“, dostalo se návštěvníkům od společnosti obvyklého sdělení, že právě probíhá rutinní aktualizace systému, a jakmile proces doběhne, budou o tom vyrozuměni. Někdy se stávalo, že společnost trvalo týden nebo dva, než stanovila datum nové návštěvy a svolila k setkání s klientem. „Špatné dny“ však nezačal mítvat jen Uphold, ale i ostatní myslí z první série. Kdyby se jednalo o technické nesrovnalosti, mocné Neurotechnologické oddělení by si s nimi poradilo, jenže původ celého problému byl lidského rázu. Myslí zemřelých těl vsazené do přístrojů postupně zešilely, přičemž průběh byl u všech totožný.

Během dní následujících po neurozapojení do systému reagovaly myslí na podněty stejně jako pacient po právě provedeném zákroku: byly dezorientované, pohroužené do sebe samých a měly sklon k aktivování aplikací, které na ně působily zklidňujícím účinkem a přiváděly je do stavu hluboké meditace a uvolnění. Tato náchylnost k zvnitřnění byla důsledkem přirozeného fungování myslí a dopřávala jim oddech, než se s novou skutečností sžijí. Jak postupně opouštěly fázi zotavování, začínali se klienti zajímat o to, jaké byly jejich poslední chvíle před tělesnou smrtí. Jestli netrpěli, koho měli nablízku… A dříve či později chtěli také vidět, kde spočívají jejich ostatky, ať už tělo svěřili vědeckým účelům, anebo bylo jejich přáním zpopelnění a vhození do moře. V některých případech jim mohli ukázat pouze snímek již prázdného nemocničního kontejneru. Jindy zase pohupování vln v oblasti, kde byl rozptýlen jejich popel. Tu větší, tu menší prozaičnost či idylčnost místa posledního odpočinku jejich tělesných pozůstatků na ně neměla žádný vliv, prostě jen potřebovali vědět, kde skončili.

Po uplynutí jednoho až dvou měsíců od procesu neuroimplantace se klienti vyptávali na prostředí, které opustili: na rodinu, podnikání, nedořešené záležitosti… Tato starostlivost postupně přerostla v posedlost, a právě v tu chvíli se poprvé rozblikaly výstražné kontrolky.

PRŮBĚH

PRŮBĚH

PRŮBĚH

DAVID GÁLVEZ

DAVID GÁLVEZ

DAVID GÁLVEZ

26. března 2004

DAVID GÁLVEZ

Vážený pane, jsem si dokonale vědom, že už jsem Vám jeden dopis před několika hodinami napsal. Jenže dneska mi den vůbec neutíká. Plyne strašně pomalu. Některé dny už jsou zkrátka takové. Ale co je horší: ty dny mají noci. Jestli se tedy dopouštím recidivy, budete mi muset prominout. Je to, jako by mouchy, které se mi poslední týdny honí hlavou, za plného letu zkameněly, popadaly na zem a rozpadly se napadrtí. To mi pak nezbyvá než z komory vzít koště a lopatku a smést je, přičemž výsledkem je nebohá hromádka popela: sedlina po hodinách a hodinách přemítání, jak věcem přijít na kloub. Jsou to jen ubohé pozůstatky, psaný odpad, skvrny toho skutečně důležitého: je to jako na horské dráze, myšlenka stíhá myšlenku, je to neustálé tékání v pružně se natahujících hodinách nekonečné noci. I tak psaní velmi pomáhá. Možná je to to jediné, co opravdu pomáhá. Protože to, co je pouze myšleno, je prchavé, éterické, průsvitné, beztlížné. To, co je psáno – třebaže je to oproti plasticitě myšleného či tušeného neúplné –, vyznívá jinak. Spíše než k hudebnosti má psané blízko k sošnosti, bytí vykazuje znaky obou těchto skupenství. Říkal jsem Vám, že psané setrvává a trochu zmírňuje muka toho, co bylo po sto prvé myšleno. Nemluvíím o žádném vymítání, o pomoci však rozhodně ano. Zřetězené přemýšlení je možná spíše jako poprvé slyšená melodie. To, co je psáno, lze nepochybně znovu promyslet, přezkontrolovat, přečíst po sobě, přepsat, pozmnít: výchozí bod už je ovšem jiný. Je jím cosi

takřka pevného, hmatatelného a zároveň to představuje zlom. Lépe Vám to vysvětlit neumím. Od doby, kdy беру nové medikamenty na spánek, kráčím mezi obláčky plytkosti. Mohu však posloužit dvěma obraznými vyjádřeními – sice jsou nepřesná, ale jiná mě nenapadají, nicméně doufám, že i tak budou dost názorná: prst, ježž údajný výšinutec odsekl kladivem od zbytku Michelangelova Davida, či stalaktity polámané přilbami na hlavách nemotorných speleologů. Psané předpokládá materiální proměnu, příspěvek do konkrétní skutečnosti veškerenstva, hmotnou přeměnu všehomíra, obtěžkání, které je zároveň rozmělněním. A ještě další dva obrazy: zbytky ztroskotané lodi rozeseť po pláži a tělo rozmetané při sebevraždě výbušninou.

Tak kupříkladu jednu z těch much poletujících mozkiem, která mě pronásleduje z hluboké chodby uplynulých měsíců, snad mohu pomalu začít, pokud ji napíšu, dostávat ze sebe, tedy alespoň částečně:

Roku 2000 jsem četl poznámku, o níž jsem se domníval, že je od Aurory Bernárdezové, té, která byla ženou Julia Cortázara a která měla na starost první vydání jeho výživné, mimořádné korespondence. Na konci každého svazku Cortázarových *Dopisů* čtenář nalezne oddíl nadepsaný *Biografické poznámky* a uvozený tímto vysvětlujícím textem: „Následující jmenný seznam – řazený abecedně – obsahuje stručné informace o životě adresátů a osob, jež Cortázar zmiňuje v korespondenci. Uvedení všech údajů v jejich úplnosti nebylo v některých případech možné.“ Jedná se o soupis více než čtyř set jmen. U hesla týkajícího se Luise Baudizzoneho se píše: „Advokát. Jeden ze zakladatelů nakladatelství Argos, které vydalo první převod románu *Ferdydurke* do španělštiny; na překladu spolupracoval Cortázar.“

Na překladu spolupracoval Cortázar. Toto sdělení je zásadní. Nikdy před rokem 2000 jsem o tom nic neslyšel. V žádném z nemnoha článků věnovaných legendárnímu překladu románu *Ferdydurke* se Cortázarovo jméno neobjevuje. Sám Witold Gombrowicz, autor onoho románu, Cortázara ve své předmluvě k prvnímu španělskému vydání neuvádí. Pokud vím, tak o něm nemluví ani nikde jinde. Stejně tak ho nezmiňují ti, o nichž s jistotou víme, že byli členy překladatelského výboru. Tudíž neexistují přímá svědectví, která by toto tvrzení jasně potvrzovala. Virgilio Piñera, Alejandro Rússovich, Adolfo Fernández de Obieta (syn Macedonia Fernándeze), Humberto Rodríguez Tomeu a další – nikdo z nich v článku či dopise nepíše, nikdo z nich v rozhovoru mezi řeči neuvádí, že by Cortázar byl u toho – nejprve v Gran Café Rex anebo posléze u Piñery doma – a byl nějak nápomocen. A není zvláštní, že by sám Cortázar tuto skutečnost ve svých spisech a prohlášeních *systematicky, v jakémkoli ohledu a po celý život* opomíjel zmínit?

Nejspíš chápete, že ta informace mi už několik týdnů nedává spát. Probádal jsem vše, co probádat šlo. Jisté italské odborníci, která napsala jeden z mála článků věnovaných výhradně tématu prvního španělského překladu románu *Ferdydurke*, jsem zaslal elektronickou zprávu. Nedostalo se mi žádné odpovědi. Přes internet jsem si pořídil výtisk onoho prvního vydání z roku 1947, které vyšlo v nakladatelství Argos. Ležel v jednom antikvariátu v Buenos Aires, byl ještě bez ořízky a v katalogu ho měli zanesený pod chybnými údaji. Veškerá snaha marná: o Cortázarovi tam nebyla k nalezení ani poznámka pod čarou, ani rozmařilá zmínka na klopě přebalu, ani v usmoleném doslovu či poznámce nakladatele, na níž by si člověk mohl smlsnout. Příběh obsažený v knize jsem nasával, jako by mi měl předestrít cosi víc než jen desítky let trvající vlhkost a netečnost. Byl jsem do něj ponořen, a to doslova, knihu jsem si totiž nedával pouze před oči – při zevrubném pátrání po indicích –, ale přímo pod nos: v naději, že mozek z analýzy jejího chemického složení vyvodí něco víc než jen další neřešitelnou otázku. Nakonec jsem požádal jednoho známého, o němž jsem věděl, že má jít na večeri s Aurorou Bernárdezovou, aby se jí zeptal, kde onu informaci uvedenou v příslušném hesle daného seznamu vzala. Aby se jí zeptal, jak ví, že se Cortázar podílel na překladu. Zdá se, že paní Bernárdezová o záležitosti nevěděla nic určitého: „To je věc Gladis,“ řekla prý lakonicky. Tou Gladis

je Gladis Anchieriová, manželka Saúla Yurkieviche. Jenže já právě teď nemám jak s určitostí zjistit, kde paní Anchieriová k té informaci přišla, tedy pokud se jí nerozhodnu napsat výzvědné psaníčko. Nevylučuji to, to mi věrte, nevylučuji to i přes jistou malomyslnost, která na mě začíná doléhat.

Na druhou stranu je třeba říci, že je dost dobře možné, že Cortázar s původním španělským rukopisem románu *Ferdydurke* něco do činění přece jen měl. Nevím, jestli se na překladu podílel coby člen překladatelského výboru, anebo jestli s jeho členy spolupracoval, ale vzhledem k tomu, že měl k nakladatelství Argos i k Luisi Baudizzonemu blízko, přístup ke španělské verzi mít mohl. Cortázar Baudizzoneho výslovně zmiňuje v jedné povídce z *Bestiáře*. A je známo, že ve čtyřicátých letech dvacátého století, ještě než nadobro odjel do Paříže, pro Argos překládal. Neboli není nepravděpodobné, že by nějakou verzi před vydáním románu redigoval či korigoval. Stejně tak není nepravděpodobné, že by Cortázarovi jeho přítel Baudizzone text zaslal z profesních důvodů – k posouzení? – či z literární zvědavosti: „Jen se, Cortázare, dobře podívej, jakoupak zvláštní knihu to tu máme.“ *Ferdydurke* Cortázara jistě zaujal antiakademickým stylem, přepjatým, plastickým, řekli bychom až přehnaným způsobem užívání jazyka, tak jako *Adán Buenosayres* z pera Leopolda Marechala o dva roky později. Ale pakliže by to s Cortázarovou spoluúčastí byla nakonec pravda, proč se o tom *nikdy nikdo nijak* nezmínil?

Bez dalších sdělení se s Vámi v již dávno nastalé noci loučí i nadále Váš

DAVID GÁLVEZ

Z katalánských originálů **Albert Villaró: Blau de Prússia** (Columna, Barcelona 2006), **Teresa Colom: Consciència** (Empúries, Barcelona 2019) a **David Gálvez: Cartes Mortes** (Males Herbes, Barcelona 2014) přeložil **Michal Brabec**. Otřetěno se svolením autorů, nakladatelství Columna a Empúries a agentury Sandra Bruma.

DAVID GÁLVEZ

DAVID GÁLVEZ

DAVID GÁLVEZ

DAVID GÁLVEZ

DAVID GÁLVEZ

DAVID GÁLVEZ

DAVID GÁLVEZ

DAVID GÁLVEZ

DAVID GÁLVEZ

DAVID GÁLVEZ

Albert Villaró (nar. 1964) je nejznámější andorrský spisovatel a přední představitel současné katalánsky psané prózy. Vystudovaný historik, debutoval románem Obaga (Ve stínu hor, 2003), jenž byl přeložen do španělštiny a francouzštiny a dočkal se několika reedic. Ještě větší úspěch měla série případů andorrského policejního vyšetřovatele Andreua Boixe, do níž patří i próza Blau de Prússia (Pruská modř, 2006). V současnosti Villaró působí jako ředitel andorrského Střediska historických a politických studií.

DAVID GÁLVEZ

DAVID GÁLVEZ

DAVID GÁLVEZ

DAVID GÁLVEZ

DAVID GÁLVEZ

DAVID GÁLVEZ

DAVID GÁLVEZ

DAVID GÁLVEZ

DAVID GÁLVEZ

DAVID GÁLVEZ

DAVID GÁLVEZ

DAVID GÁLVEZ

DAVID GÁLVEZ

DAVID GÁLVEZ

DAVID GÁLVEZ

DAVID GÁLVEZ

DAVID GÁLVEZ

DAVID GÁLVEZ

DAVID GÁLVEZ

DAVID GÁLVEZ

DAVID GÁLVEZ

DAVID GÁLVEZ

DAVID GÁLVEZ

DAVID GÁLVEZ

DAVID GÁLVEZ

ČTYŘIKRÁT KATALÁNSKO

Tématy vybraných próz tří katalánských autorů jsou rysy vypravěčova vlastního obličejce, neschopnost milostného citu, ale i válka v bývalé Jugoslávii. Nejslavnější z trojice prozaiků – Josep Pla – se dosud nedočkal knižního vydání v češtině. Výbor z literatury psané pod Pyrenejemi uzavírají básně Joana Margarita, čerstvého laureáta Cervantesovy ceny.

OPRAVDOVÝ AUTOPORTRÉT SLÍBENÝ PANÍ LOLE S. – A NEODESLANÝ KVŮLI POCITU PŘÍLIŠNÉ SMĚŠNOSTI

JOSEP PLA

Výška: metr 74. Dle Retziusova třídění má moje lebka zjevně nejbliž brachycefalii. Moje hlava je tedy krátkolebá a doplním, že i velká. Pokrývá ji bujný vlasový porost. Kdybych jej neměl, bylo by mi to zcela lhostejno, ale dle toho, co mé matce prorokoval jeden kadeřník z ulice Cavallers, když jsem byl ještě malý, jsem předurčen k celoživotní kšticí. Vlasy tedy budu mít až do smrti, a to asi bude dobrý důvod k hrdosti a zadostiučinění, především pro mé rodiče. Není to mnoho, řeknete si, ale vždy je lepší se spokojit s tím, co člověk má. Mé čelo není nikterak rozlehlé či vysoké, a tudíž nevzbuzuje dojem působivé inteligence, jakou hlásají románová kliše. Mám normální, rovné, vůči zemské rovině kolmé čelo. Mé vlasy nejsou úplně světlé, ani vysloveně černé. Něco mezi tím.

Zpod čela vybíhá směrem dolů nos, který kdysi býval velmi rovný, jemně vykreslený chrupavkami. O jeho tvar jsem se ale připravil sám, když jsem se v jedné obci na východním pobřeží, kam jsme jezdívali trávit léto, zúčastnil o pouti hry zvané *cucanya*. Tím, že jsem za předvádění výstředních ekvilibristických kousků přešel kluzkou, lojem potřenou kládu a na jejím konci uzmul pomyslnou trofej, jsem si vysloužil první cenu (dvě kuřátka). Jenže praporek v cíli jsem strhl tak smolně, že jsem upadl obličejem přímo na kládu. Byla to hrozná, děsivě tupá rána. Z vody mě vytáhli spíš mrtvého než živého, byl jsem v bezvědomí, z nosu a úst mi crčela krev – ta do očí bijící barva –, obličej podlitý, celý dofialova, příšerně nateklý. Přivodil jsem si zlomeninu nosních kůstek, chrupavky napadrtí. A třítýdenní klid na lůžku.

„A co s těmi kuřaty, co z nich uděláme?“ prasila rodina.

Ze skromného počtu cen, které jsem za svého života obdržel, byla tahle ze všech nejsmutnější. Od té doby můj nos, z jedné strany lehce pomačkaný, ztratil svou původní bezchybnost a nestojí vůbec za řeč.

Pod hustým obočím a řasami postrádajícími délku, romantické zakřivení i okouzlující splývavost jsou uvnitř štěrbin připomínajících otvor kasičky vsazena malá očka, která jsou celkem čilá, velmi pohyblivá a – jak mi bylo řečeno – také všeříkající, zrcadlící jak vnější dojmy, tak dění uvnitř. Jsou to oči neškolené, nepokrytecké, a tak snad není chvíle, kdy jimi nejsem prozrazen. Tento nedostatek mých očí je příznačný i pro můj obličej, jehož rysy jsou přehnaně neposedné – moje mimika je natolik výrazná a proměnlivá, že pokaždé, když mě chtěl nějaký přítel kreslíř portrétovat, musel od toho velice rychle upustit. Je smutné, že nemohu být majitelem statických, neměnných, vzdělanec-kých rysů, netečného obličejového mechanismu. Protože k čemu mi takovéhle rysy jsou? Co značí? Rozhodně si nemyslím, že by nějak významně vypovídaly o vnímavosti – tak jako

široké čelo není žádnou zárukou inteligence, ať si romanopisci říkají, co chtějí. S takovou pohybem oplývající tváří je lepší snad ani nevycházet z domu, vystříhat se veškerého kontaktu s lidmi. Pakliže nedokážete zastřít citové pohnutí, které ve vás vyvolávají ostatní – pokud neumíte skrýt zklamání ze slečen –, je lepší uchýlit se k misantropickému čtení *Thébaidy*. Myslím si, že to je dobrá rada pro všechny nešťastníky, jejichž rysy jsou stejné jako ty moje. U svých očí bych navíc ani nedokázal určit, jakou barvu vlastně mají. Na to, abych ji viděl jasně, jsou možná až příliš maličké. Někdy mi připadají šedočerné s lesklou tečkou uprostřed, schopnou vdechnout jim život.

Mám nápadně plochý obličej a široké, vystouplé lícní kosti. Kvůli tomu někteří mí barcelonští přátelé tvrdí – a Màrius Aguilar to později napsal v jednom deníku –, že vypadám jako Rus od Středozemního moře. Ten postřeh se mi zalíbil a příměr mi posloužil jako podnět k vytvoření fantastní genealogie mé rodiny. Podle tohoto rodokmenu pocházím z lidu slovanské, ne-li přímo mongoloidní rasy, který byl v 16. století zajat jednou alžírskou lodí a u zdejších pláží pak osvobozen křesťanskou galérou. Po vysazení na souš a následném křtu mí předkové naznali, že v této zemi se žije natolik dobře, že se tu usadili natrvalo. Někteří moji přátelé – i nepřátelé – k tomu přimýšlejí spoustu podrobností a opráďají rodokmen tolika napůl absurdními, napůl věrohodnými zvěstmi, až mi občas připadá, že tomu všemu nakonec i sami věří.

Rozhodně nejsem žádný pedant, abych lpěl na tom, že jsem prototyp románského člověka. Mé příjmení po otcí – Pla – z latiny nepochybně pochází. Když Eugeni d'Ors poprvé spatřil obě slova – Josep Pla – vytištěná na papíře, řekl, že to jméno tihne k zemi, že stojí nohama na zemi, konkrétně, nepopíratelně. Ale co mé druhé příjmení Casadevall, které mám po matce, co prozrazuje? Tohle příjmení je v Barceloně, Gironě i v kraji Empordà považováno tak trochu za hebrejské; zkrátka židovské. Na středověkých seznamech osob upálených zaživa v Castelló d'Empúries během nastalých pogromů proti tamní židovské obci se příjmení Casadevall objevuje opakovaně. To jméno je každopádně židovštější než krev, která ve mně koluje, protože mi ani trochu nepřípadá, že bych vykazoval tři nejcharakterističtější rysy židovského zřetí. Židé, jak sefardští, tak aškenázští, mají smutné oči zbitého žebráckého psa; spíše než zahnutý, orlí nos mají nos plnější, dole rozplácly a se sklonem k tvorbě malých kapek na povrchu sliznice; a pak, jejich šíje není útlá, nýbrž tlustá. Kdežto já, já nemám ani smutné oči, ani vlhký nos, ani tlustý zátylek. Mé oči jsou čilé – někdy až příliš, jak jste si vy sama, Lolo, mohla ověřit –, nos je tupý a šíje se krásně klene jako dobře vystavěná melodie. Tato tvrzení jsou neotřesitelná.

Mimoto je holý fakt, že otcovi předkové z matčiny strany měli sklony k obchodování, o nichž musím objektivně prohlásit, že jsem je u sebe nikdy nepocítoval. Jsem člověk bez jakéhokoli obchodního nadání, naprostý antitalent. Je tedy docela dobře možné, že příjmení je židovské a rasa lehce promíchaná. Mám tušení, že jsem Židem spíše jménem nežli činy. Jedno v sobě ovšem nespíš nezapru, a sice že viděno optikou principů díla Houstona Stewarta Chamberlaina, za jehož přečtení vděčím Alexandremu Planovi, a dogmat zastánců árijské čistoty jsem typickým produktem středozemní odpadní stoky. To mě vůbec nemrzí. Přemírou plavovlasostí, onou zářivou blondatostí, bývám lehce znaven.

Ústa mám poněkud větší, rty výrazně plné a chrup vynikající. Uši normální, velice těsně přiléhající k lebce. Čelist mohutnou – třebaže ji neprovází žádná přemíra předpokládaného voluntarismu. Jakákoli možná souvislost mezi čelistí a vůlí dotyčného člověka je jen dalším neopodstatněným klišé románové tvorby. A pod levou lícní kostí se mi skví piha – nápadně jižanská, nepřehlédnutelná –, která zvyrazňuje neposednost mých obličejových rysů... A jsme tam, kde jsme před chvílí byli. Ano; rozpochybovanost mých rysů byla a je jednou z mých celoživotních obsesí. Mluvíím o sobě, milá paní, jako bych mluvil o někom zcela odtrženém od mého bytí – jako by se jednalo o románovou postavu. Mít tak kompromitující rysy je opravdové neštěstí. Můj obličejový rejstřík umožňuje přecházet z nejlubokomyslnější vážnosti k nejrozpustilejší, nejdětinnější rozvernosti, z naprosté nevzrušenosti v nezměrnou úzkost, a to pozoruhodně rychle. Tím u mě rysy každou chvilinku podkopávají emoční vyrovnanost a v lidech, s nimiž přijdu do styku, navozují dojem, že projevovalí mých citů a pocitů postrádá věrohodnost i pevný základ. Mají mě za přelétavého a tékavého člověka, povrchního, záhadného, znejistělého a zbloudilého. Z toho vzešla teorie o mé cynické nestoudnosti. A jiní jsou vůči mně podezřívaví. Nedokážu v lidech vzbuzovat důvěru. Považují mě za člověka dvojí, ba dokonce i trojí tváře, u něhož nemůže být o nějaké diskretnosti řeč. Jsem si jist, že mého malého okruhu přátel – mimochodem nevýznamného – se mnozí lidé stranili a jiní zase pro změnu dělali všechno možné, aby si k sobě nepustili mě, jenom proto, že ke mně pojali nedůvěru. A to všechno kvůli tomu, že mám velmi plastické rysy v obličejí, křiklavou pihu pod levou lícní kostí a příliš pohyblivou, proměnlivou a různorodou tvář – kterou jsem si navíc nevybral! Kdybych si mohl zvolit výraz svého obličejce, rozhodl bych se pro izobarické, ztuhlé, strnulé a neměnné rysy anglických sucharů. Milá paní, celé je to k pláči, ale co už nadělám? Rysy mám zkrátka takové, jaké jsem dostal do vínku, a jeli-kož nemohu za to, že jablka nepadají daleko od stromu, nelze mi to mít za zlé.

BALADA

JAUME CABRÉ

Zorka se přestala usmívat, když jí vzali to jediné, co milovala, dětinského hochy, který už přes dvacet let uslintával a nenaučil se ani číst, protože si u toho oči i hlavu div nevykroutil. Ale do války se hodil, a tak si ho odvedli.

Zorka na svého Vlada často myslela a hořce plakávala, když si představovala, jak mu jeho prázdnou hlavu může provrtat tisíc kulek nebo jak si z něho prostoduší, bezbožní vojáci mohou utahovat, protože se ustavičně směje a je mu přitom vidět až do chřtánu. Zorka si zvykla vysedávat v jídelně, na stole květovaný voskováný ubrus, na něm ruce, a s pohledem upřeným na nějaké světlem zalité místo nechávala čas plynout ve vzpomínkách na jeho imbecilní uchechtávání. Někdy se jí odpolední vzpomínky rozeběhly rychleji a vybavovalo se jí Vladovo dětství, kdy ještě nikdo nemohl říct, že pokulhává v řeči i myšlení, a ona dosud žila v domnění, že vychovávala normálního syna. A její myšlenky se ubíraly

ještě dál, k prvním dnům v osamění, poté, co jí Petara, jejího zbožňovaného Petara Štikoviće, nejstatnějšího muže ve vesnici, zabil splašený kůň a ona, s pusou dokořán a těhotná, zůstala na život sama. Vzpomínala i na dobu za svoboda, kdy byla krásnou dívkou z Černého domu a její mrzutí bratři obhospodařovali společný majetek, jak uměli, a to jí k životu stačilo. Tyto radostné chvíle si Zorka z Černého domu připomínala, aby z hlavy, byť třeba jen na malý okamžik, dostala chmurné myšlenky na Vladův úsměv, které ji postupem času sužovaly čím dál víc. A dny se jí tak zdály kratší.

Časem pro samé vzpomínání zapomněla mluvit s lidmi a občas se sytila namáčenými sušenými treskami, aby nemusela vařit, aby nemusela dělat nic a měla více chvil na přemýšlení o synovi, kterého jí vzali bezbožní, odrodilí vojáci. Každý den odpoledne vycházela z domu, ale pokaždé se jen mezi oblaky zvířené prachu znaveně došourala na konec vesnice a pozorovala cestu, po níž si ho odvedli; a prodlévala tam až do soumraku, kdy se stíny prodlužovaly a bledly, a mezi lidmi se začalo říkat, co se to s tou Zorkou jenom děje, už je pomalu čas myslet na večeri,

a ani sousedky se s ní o tom neodvažovaly mluvit, protože z jejího pohledu se vytratila vlídnost.

Černý dům byl vždy tichým panským domem, jako by stěny ztělesňovaly a připomínaly úmrtí, která je během pár let obtěžkala. Proto sousedky Zorčino vzlykání u stolu nevnímaly a nejedna se ptala, co dělá chudák ženská zavřená tak dlouho doma, a křižovaly se, jak jen může vzdorovat ranám života, když žije jako kámen a denně se stravuje hořkostí svého nářku. A Zorka dál trávila hodiny nehnuté u stolu, až jednou, přesně tři měsíce ode dne, kdy jí odvedli syna, pocítila silnou touhu vyplakat se, pořádně, aby ze sebe vyplavila všechnu tu po devadesát dní hromaděnou hořkost a zatrpkllost. Aby ji neslyšela žádná sousedka, strčila hlavu do dýmníku a polovinu noci propúpěla až do úplného vysílení.

Když se rozneslo, že výbuchy se ozývají stále blíže a že po proudu řeky Rzav začínají připlouvat ztrhaná těla, zkusila Zorka přizvít své zoufalství a v poledne se pravidelně vydávala k Ledovému mostu, kde si sedala na hrnatý kámen a pozorovala, jak korytem řeky, která za jejích mladých let byla plná kaprů a radovánek, plyne čas a voda s mrtvými.

Zpočátku si je dychtivě prohlížela, aby mezi nimi poznala svého syna; ale místo toho v očích utopenců četla, jaká temná smrt je potkala, a mávala jim na rozloučenou a říkala jim: sbohem, mí synové, jak to, že jste mrtví, když ještě před nedávnem jste si hrávali na schovávanou, a oni jí neodpovídali, ačkoli mnozí, obličej stažený hrůzou, na ni hleděli. A to už lidé na zápražích domů říkali: podívej se na Zorku, chudák ženská jde k řece, a přitom je čas oběda. A říkali, ať ji Všemohoucí ochraňuje a zalézali dovnitř, protože od doby, kdy po Rzavu začali připlouvat mrtví, panoval ve vesnici počínaje polednem zákaz vycházení.

Jednou se Zorka střetla s oddílem po zuby ozbrojených, ale po dnech v lese otrhaných, špinavých, zarostlých vojáků, kteří si na ní chtěli zchládit žáhu. Nevybíravě jí dali na srozuměnou, že se tu touhle dobou ani nikdy jindy nemůže procházet, že tady poroučejí oni, a jelikož na ně jen nepřítomně, beze slova hleděla, velitel ji upozornil, že jemu se nebude vysmívat ani Bůh, ani Alláh a že má rozkaz střílet po všem, co se pohne, třeba i po kočce nebo psovi. Nechala je, ať si vyhrožují, a vydala se k řece, protože bylo poledne

a musela se jít podívat na své proplovající mrtvé. Velitel na ni ještě jednou zakřičel, až se jeho řev odrazil od zdí domů a pronikavě doléhal k uším vyděšených sousedů. Šoupavým krokem, kterým vířila prach, pokračovala Zorka nevzrušeně dál. Velitel proklel nebesa a vychrlil ze sebe rozkaz k palbě; bezduší, bezbožní vojáci váhali, hleděli na ni, jak se vzdaluje, a nejeden z nich si pomyslel: to přece, to přece nejde, vždyť je to stará, bláznivá ženská. Velitel rozběsněným, chraplavým hlasem zopakoval rozkaz k palbě. A tehdy jeden z vojáků přiložil k líci pušku, úžasnou FR50, se kterou před válkou chodíval nějaký šťastlivec na divočáky, teleskopickým hledáčkem zacílil na ženina záda a vystřelil. Zorka z Černého domu se svalila na zem jako ranec prádla. Voják k ní přistoupil blíž a spokojen se svou muškou se na ni užasle zadíval, pak zvedl hlavu a křikl:

„Podívejte, taková dobrá trefa, a ještě se hýbe!“

Těžce raněná Zorka se přetočila na záda, k nebi, aby mohla snáz vypustit duši, a ztěžka oddychovala. Necítila žádnou bolest ani žal, protože oboje už dávno vyplakala. Tehdy pohlédla vojákovi do tváře, vytřeštila oči

Bráním to, co mohu bránit

S Joanem-Lluísem Lluísem o katalánštině a jejím útlaku

Francouzského rodáka a katalánského spisovatele jsme se zeptali, proč mu tolik leží na srdci osud katalánštiny na francouzském území. Mluvili jsme i o lákavosti alternativních dějin, jazykové amnézii a neudržitelnosti úředního bilingvismu.

MICHAL BRABEC

Pocházíte z francouzského Perpignanu, z dělnické rodiny, která doma měla knih jen velmi poskrovnu. Jak došlo k tomu, že jste se stal spisovatelem? Nevěřím v predestinaci ani v boží záměry, zkrátka jsem si uvědomil, že to, co mám nejraději, je zároveň něčím, co mě odlišuje od ostatních. Psaní je to jediné, v čem jsem se mohl poměřovat s ostatními a pomýšlet na úspěch.

Celou školní docházku jste absolvoval ve francouzštině. Kdy jste dospěl k přesvědčení, že své knihy budete psát katalánsky? Odjakživa jsem věděl, že jsem Kataláнец, jenže v severním nebo chcete-li francouzském Katalánsku se to nijak nevylučuje s tím, že jste Francouz. Pozoroval jsem ale, že škola i společnost zamlčují dějiny naší oblasti a popírají, že je katalánština svébytným jazykem. Cítil jsem se být podveden a rozhodl jsem se znovu získat tuto část své katalánské identity. Postupně jsem pro sebe v Katalánsku objevil cosi jako ostrov pokladů – jazyk, literaturu, dějiny, o nichž jsem neměl ani tušení. Až do šestnácti jsem totiž vůbec nevěděl, že existují slovníky katalánského jazyka nebo že se katalánsky mluví až na Baleárských ostrovech, že někdy byli nějací katalánští panovníci a že se každoročně vydávají tisíce knih psaných v katalánštině – protože ta byla tehdy ze vzdělávacího procesu naprosto vyloučena. V katalánštině jsem horko těžko zvládal číst bez zadržávání. Trvalo ještě několik let, než jsem si uvědomil, že psát katalánsky je nutná podmínka k tomu, abych našel jakousi vnitřní rovnováhu.

V jednom rozhovoru jste řekl, že si ve vlastní zemi coby katalánský spisovatel připadáte spíš jako cizinec nebo mimozemšťan. Je opravdu v severním Katalánsku katalánština jazykem několika málo „mimozemšťanů“? Bydlím v obci, která má sedm set obyvatel, z nichž jen tři čtyři rodiny posílají děti do katalánské školy, a jazyk, který se nepředává dětem ani v rodinách, logicky vymírá. Název obce je přitom katalánský, řeky, lesy, všechno okolo nese název v katalánštině a katalánská jsou i příjmení tamních obyvatel. Tento kus Katalánska trpí amnézií, a pokud jde o vlastní jazyk, oněměl. Psát v němém jazyce je ovšem bolestné. Přirovnávám se k mimozemšťanovi, protože zatímco mě tento stav trápí a zraňuje, mí spoluobčané v tom vidí jen moji výstřednost. Bolest je tu pro toho, kdo si umane, že se nevzdá. Smrt katalánštiny je řízená státem, který je a priori demokratický, ale přitom použil veškeré fyzické síly a strachu, aby dětem zamezil v užívání katalánštiny ve školách. A vyhrožovat dětem, aby změnilly svůj jazyk a přestaly ho používat, mi připadá přímo jako zločin – páchaný Francií.

Jsou v severním Katalánsku knihkupectví a knihovny, kde se dají sehnat katalánské knihy, třeba ty vaše? Nebo tam katalánština funguje jen jako neudržovaný, chátrající pomník minulosti? Katalánština nevyumřela, ale nachází se ve stavu agónie. Názorně to dokládá skutečnost, že mého posledního románu Zabil jsem generála Franca se doposud prodalo celkem patnáct tisíc výtisků. V severním Katalánsku je to nejprodávanější román za posledních tři sta let, jenže k tomu stačilo jen něco málo přes tři sta kusů – na území, kde žije čtyři sta tisíc lidí... Naštěstí máme jižní Katalánsko, které žije, tepe a umožňuje, aby prestiž katalánštiny dolehla třeba až k mé víscce. Tím, že Katalánsko samo sebe považuje za svébytnou zemi, je i katalánština vnímána jako důstojný jazyk. Ale severně od Pyrenejí by katalánštinu mohla zachránit jen nezávislost Katalánska. To by pak zájem o jazyk znovu vzrostl. Sám sebe označuji

za jazykového stoupence nezávislosti. Žádný jazyk na světě nepřekáží těm ostatním, všechny mají právo existovat, ale aby nedošlo k redukování jazyka, musí mít za sebou stát. Co by se asi stalo, kdyby čeština nebyla úředním jazykem nezávislého státu? Kolik let by mohla přezít v Evropě 21. století?

Jak je na tom katalánská literatura obecně a jak je na tom ve Francii, třeba i v porovnání se svou okcitánskou kolegyní? Katalánská literatura má všechno, co má literatura mít: autory všech žánrů, různorodá nakladatelství, novináře, kritiky a čtenáře. Jenže schválně si zajděte v Praze do nějakého dobrého knihkupectví a zeptejte se, kolik do češtiny přeložených katalánských autorů mají. Vsadím se, že budou mít víc Islandanů, ačkoli islandština je jazyk, kterým mluví tři sta padesát tisíc lidí, kdažto katalánštinou něco mezi devíti a deseti miliony. Proč je tam takový rozdíl? Protože Island je samostatnou zemí, kde je islandština vnímána jako plnohodnotný nástroj literatury. Skutečnost, že prakticky skoro celá oblast rozšíření okcitánštiny leží ve Francii, způsobuje, že jazyk balancuje na hraně vymizení. Přitom okcitánština byla díky trubadúrům po několik staletí jazykem západoevropské literární tvorby. Dnes je opovrhovaná a občas se jí ani nepřiznává postavení jazyka. Z toho je mi do pláče a někdy i na zvracení.

Joan-Lluís Lluís. Foto Víctor P. de Óbanos

Byla hlavním důvodem k napsání románu Zabil jsem generála Franca představa nezávislého Katalánska? V první řadě jsem chtěl napsat příběh alternativních dějin. Prostřednictvím literatury totiž alternativní historie poukazuje na to, že minulost mohla dopadnout jinak, a tím pádem by i budoucnost mohla vypadat jinak, než jak nám je podávána. Jsem spisovatel, mým zájmem je líčení příběhů nejlepším možným způsobem – jak jsem tedy mohl odolat pokušení zabít toho ničemu Franca, který zemřel doma na lůžku a jehož odkaz nebyl ze Španělska nikdy zcela vypuzen? A také to byla literární výzva: je možné napsat zajímavý román, který hned v názvu oznamuje, co se stane? Z další otázky se mi ale lehce zatočila hlava: kromě toho, že zabiju Franca tak, jak budu chtít, mohu také libovolně naložit s Katalánskem...

Váš vztah k mateřštině a vaše odhodlání bránit ji mi připomínají okamžik, kdy románový hrdina Agustí Vilamat prchá před Francovými

vojsky do Francie a s sebou si bere výkladový slovník katalánštiny... Byl bych moc rád, kdyby existoval mezinárodní trestní tribunál, který by byl kompetentní soudit státy za jazykovou genocidu. Jsem synem tesaře, a proto s oblibou říkávám, že jsem také dělník – dělník ve službách katalánského jazyka. Obyčejný, trpělivý a jistě také neohrabaný. Bráním to, co mohu bránit. Nemyslím si, že by to mělo být považováno za něco záslužného, své konání pokládám za přirozenou reakci na vymycování jazyků, které postihuje naši planetu.

Setkal jste se někdy kvůli svým postojům s nevráživostí ze strany francouzského státu? Či naopak: poskytuje vám skutečnost, že vlastníte francouzský pas, svobodu projevu? Francouzský nacionalismus je obecně vzato neúprosný, ale velmi chytrý. K represí se uchyluje jen tehdy, když už nezbývá jiné řešení, a vždycky raději ignoruje. A tak mě ignorují. V současném kontextu represe ze strany španělského státu proti hnutí za katalánskou nezávislost je pro mě postavení francouzského občana irelevantní. Jsem jedním z mnoha, který dělá, co může, aby bylo dodržováno právo Katalánců na sebeurčení. Pošlapávání tohoto práva mi připadá jako skandál, který by měl znepokojoovat všechny Evropany: jestliže se dnes toto právo upírá jednomu území v Evropě, jaké další právo se zítra upře ostat-

ním? Demokracii a základní práva musí být možno uplatňovat vždy a všude.

Co představuje nejpalčivější problém, se kterým se katalánský jazyk v současnosti potýká? Tlak španělského státu proti katalánštině trvá už tři sta let, a to za jakéhokoli režimu. Dokonce i dnes, ve zdánlivé demokracii, je počet všelijakých zákonů, výnosů a oběžníků, které chrání španělštinu v Katalánsku, nepoměrně vyšší než počet zákonů, výnosů a oběžníků na ochranu katalánštiny. Úřední bilingvismus je sprostý podfuk. Nefunguje nikdy a nikde. Jednotlivci musí být bilingvní, trilingvní, to je jasné, ale v jedné společnosti je nemožné zařídit, aby spolu koexistovaly dva jazyky na stejné úrovni. Nemyslím si, že by byl ve světě znám nějaký příklad úspěšného oficiálního bilingvismu. Jazykem, který kousek po kousku získává navrch, bývá ten, který má na své straně významnější demografický podíl, stát, vojsko, policii, soudce... V Katalánsku vítězí španělština. A španělsko pracuje na tom, aby katalánštinu vymýtilo. To je holý fakt.

Joan-Lluís Lluís (nar. 1963) je katalánský spisovatel pocházející z Perpignanu. Napsal desítku románů a literární pamflet *Conversa amb el meu gos sobre França i els francesos* (Mé rozpravy se psem o Francii a Francouzích, 2002), v němž čtenářům přibližuje odvrácenou tvář Francie. Jeho poslední román *Jo soc aquell que va matar Franco* (Zabil jsem generála Franca, 2018) získal Premi Sant Jordi 2018, jedno z nejprestižnějších ocenění katalánské literatury.